

<https://doi.org/10.15407/rksu.34.158>

УДК 025.22:[001:061.12.055(477)]

Анна Радченко, кандидат геологічних наук,
директор, Видавничий дім «Академперіодика»
НАН України (Київ, Україна)
E-mail: radchenko@nas.gov.ua
ORCID: 0000-0002-0276-6398

Олена Вакаренко, кандидат біологічних наук,
провідний науковий співробітник, Видавничий дім
«Академперіодика» НАН України (Київ, Україна)
E-mail: vakarenko@nas.gov.ua
ORCID: 0000-0002-0495-5475

ПОПОВНЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ ВИДАННЯМИ З ПРОЄКТІВ НАН УКРАЇНИ «УКРАЇНСЬКА НАУКОВА КНИГА ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ», «НАУКОВІ ПЕРЕКЛАДИ» І «НАУКА ДЛЯ ВСІХ»

Мета роботи — оцінити й висвітлити роль трьох книжкових проєктів НАН України: «Українська наукова книга іноземною мовою», «Наука для всіх», «Наукові переклади». Зазначені проєкти, так само, як і два розглянуті в нашій попередній статті («Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені»), Академія реалізує бюджетним коштом. У зв'язку з цим випущені книги підлягають безкоштовному поширенню і поповнюють фонди різноманітних бібліотек держави, зокрема завдяки забезпеченню видавництвами обов'язкової розсилки контрольного примірника видань. **Методологія.** Розглянуто основні кількісні показники функціонування проєктів від початку їх роботи до кінця 2023 р. включно. Усі наведені у статті розрахунки виконано на підставі розпоряджень Президії НАН України про розподіл тиражів і згруповано за роками, відділеннями, отримувачами видань. **Наукова новизна.** Особливості поширення виготовлених за трьома академічни-

Цитування: Радченко А., Вакаренко О. Поповнення бібліотечних фондів України виданнями з проєктів НАН України «Українська наукова книга іноземною мовою», «Наукові переклади» і «Наука для всіх». *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 3 (34). С. 158—177. <https://doi.org/10.15407/rksu.34.158>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ми проєктами книг кількісно вивчено вперше. Це дало змогу оцінити їх внесок у поповнення фондів бібліотек. **Висновки.** Протягом 2005—2023 рр. за аналізованими проєктами побачили світ 97 назв видань, загальний тираж яких становить 25 500 примірників. 5,01 % з них розіслано як контрольні, 7,22 % отримали Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського і Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, а 13,24 % — заклади вищої освіти. Основними отримувачами серед останніх є Київський національний університет імені Тараса Шевченка і Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», але залежно від проєкту вагомим значення набуває постачання до інших бібліотек («Наука для всіх») та інших закладів вищої освіти («Українська наукова книга іноземною мовою»). З огляду на це очевидно стає вагомим роль НАН України в цілеспрямованому поповненні фондів бібліотек нашої країни високоякісною сучасною науковою і науково-популярною літературою. Особливого значення така діяльність набуває через скорочення переліку розсилки обов'язкових примірників, яке запропоновано запровадити на законодавчому рівні з 2024 р.

Ключові слова: видавнича продукція, Національна академія наук України, проєкт «Українська наукова книга іноземною мовою», проєкт «Наукові переклади», проєкт «Наука для всіх», тираж, бібліотечний фонд.

Актуальність теми дослідження. Ця стаття є другою частиною комплексного дослідження щодо внеску деяких загальноакадемічних книжкових проєктів Національної академії наук України в поповнення бібліотечних фондів нашої держави. Перша частина дослідження й перша публікація [1] були присвячені функціонуванню проєктів «Наукова книга» (започаткований 2001 р.) і «Наукова книга. Молоді вчені» (виокремлений 2009 р.). У цій статті аналогічно розглянуто проєкти «Українська наукова книга іноземною мовою» (також виокремлений із проєкту «Наукова книга» 2009 р.), «Наукові переклади» (започаткований 2006 р., перша книга вийшла 2007 р.) та єдиний академічний науково-популярний проєкт «Наука для всіх» (започаткований 2004 р., перша книга — 2005 р.).

З точки зору поширення цих книг, розподілу їх по бібліотеках закладів середньої та вищої освіти, наукових установ НАН України та іншого відомчого підпорядкування, спеціалізованих й інших публічних бібліотеках, ці проєкти раніше досліджено не було, хоча 15—20-річний період функціонування вже дає змогу зібрати й проаналізувати вагомий масив кількісних показників та окреслити деякі тенденції. На обсяги й поширення тиражів безперечно вплинули і продовжують впливати економічні умови, а також російсько-українська війна, яка почалася 2014 р. і перейшла в повномасштабну фазу 24.02.2022 р., адже проєкти функціонують за цільові кошти, виділені НАН України. Через російську збройну агресію не тільки зросла вартість видавничих і поліграфічних матеріалів і робіт, ускладнилася комунікація з рецензентами й авторами, а й скоротилася мережа наукових установ, закладів вищої освіти, бібліотек [2]. Це спонукає до ретельного аналізування вже зробленого і визначає **мету дослідження:** оцінити

виконане й напрацювати засади подальшої роботи з ознайомлення суспільства з результатами роботи НАН України в найефективніший спосіб у повоєнних умовах.

Виклад основного матеріалу. Підготовка і випуск видань за досліджуваними тут видавничими проектами Академії здійснюють бюджетним коштом за напрямом «наукові видання» два видавництва: Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство "Видавництво «Наукова думка» НАН України» і Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. Проекти «Українська наукова книга іноземною мовою» і «Наука для всіх» випускає ВД «Академперіодика» НАН України, а випуск проекту «Наукові переклади» покладено на обидва видавництва. Наповнення проектів щороку відбувається на конкурсних засадах відповідно до розпорядчих документів Президії НАН України, що детально розглянуто в попередній публікації [1]. Усі рукописи, які надходять до видавництв, рекомендовані вченими радами відповідних наукових установ, пройшли незалежне рецензування і конкурс у відділеннях Академії наук, відповідають формальним вимогам до підготовки рукописів. Кожен рукопис, включений до плану, отримує повний комплекс видавничих і поліграфічних послуг: редагування, результати якого обов'язково погоджені авторами, розробку художнього оформлення, підготовку ілюстративного матеріалу, виготовлення оригінал-макета, коректорське опрацювання, тиражування, надання цифрових ідентифікаторів DOI зі створенням сторінок кожного видання з метаданими українською і англійською мовами на спеціалізованих вебресурсах.

Засади поширення видань, випущених у межах цих проектів, є такими самими, як і розглянутих у попередній публікації проектів «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені», тож не будемо тут зупинятися на цьому детально. Крім доставляння обов'язкових примірників до провідних бібліотек, ДУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова» і деяких органів виконавчої влади відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, у розпорядженнях Президії НАН України про розподіл тиражів передбачено надання примірників науковим установам Академії, зокрема Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (НБУВ) і Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника (ЛННБ), а також іншим бібліотекам, закладам середньої і вищої освіти, науковим установам іншого відомчого підпорядкування й органам виконавчої влади. Під час укладання переліків розподілу враховуються жанр видання (наукова монографія чи науково-популярна праця) і його тематичне спрямування.

Усі розрахунки у статті виконано на підставі розпоряджень щодо розподілу тиражів за роками фактичного виходу книги (і, відповідно, роками доставляння примірників до отримувачів). Розглянемо кількісні параметри проектів детальніше.

Проєкт «Наукові переклади». Це найменший за кількістю назв видавничий загальноакадемічний проєкт, що пов'язано не тільки з надзвичайною складністю виконання високоякісного фахового перекладу сучасної наукової літератури, а й з тим, що видавництва НАН України не мають змоги купувати авторські права на переклад [3]. Підготовка і випуск книг у межах цього проєкту можливі за умови, що вітчизняні науковці, зацікавлені у виданні перекладу вагомій праці іноземних дослідників, домовляються з її автором і видавцем про безкоштовне передання прав на переклад і випуск на підставі відповідного договору. Тому в межах проєкту, започаткованого 2006 р., донині видано лише шість книг — по одній 2007, 2008, 2022 (видавець «Наукова думка») і 2012, 2013, 2017 рр. (ВД «Академперіодика»).

Першою книгою у проєкті була фундаментальна колективна праця польських науковців «Загальна паразитологія», підготовлена до видання за ініціативи й участі працівників Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України [4], другою, наступного року, — книга німецької дослідниці Бланки Єржабкової «Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті "Україна" (1941—1944) у світлі німецьких документів» [5], якою до наукового обігу введено багато невідомих раніше в Україні архівних документів тих часів.

Далі, після чотирирічної перерви, побачив світ уперше перекладений українською підручник для закладів вищої освіти видатного вітчизняного науковця радянських часів Олександра Давидова «Квантова механіка». Важливо, що підготовку перекладу підручника і його осучаснення та коментування здійснили фахівці Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України, де О. Давидов тривалий час працював і де написав цей підручник, перекладений згодом на десяток світових мов. Наступною стала колективна монографія «Дослідження та використання космосу. Сьогодні і завтра» за редакцією Берндта Феєрбахера і Хайнца Стоєвера, в якій викладено найактуальніші аспекти й перспективи сучасної космонавтики. Права на переклад цієї праці за сприяння Інституту космічних досліджень НАН України і ДКА України надав провідний світовий видавець наукової літератури *Springer*.

Після того було видано ще дві монографії, обидві — за спільною ініціативою Відділення історії, філософії та права і Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, підготовлені з метою вшанування пам'яті Григорія Сковороди до 300-річчя від дня його народження (03.12.1722). Це книги італійської славістки, лауреата Міжнародної премії імені Івана Франка Марії Грації Бартоліні «"Пізнай самого себе". Неоплатонічні джерела в творчості Г. С. Сковороди» і польського науковця, доктора теологічних наук із християнської філософії Міхала Тадеуша Гандзеля «Теорія пізнання самого себе Григорія Савича Сковороди. Історико-філософські студії».

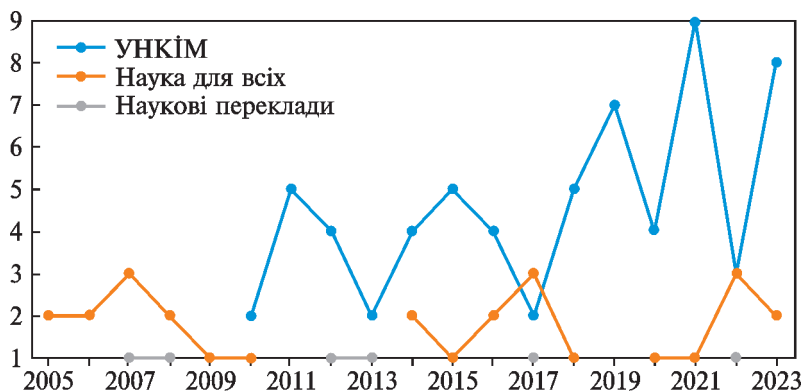

Рис. 1. Кількість назв монографій із проектів «Наукові переклади», «Наука для всіх» і «Українська наукова книга іноземною мовою» (УНКІМ)

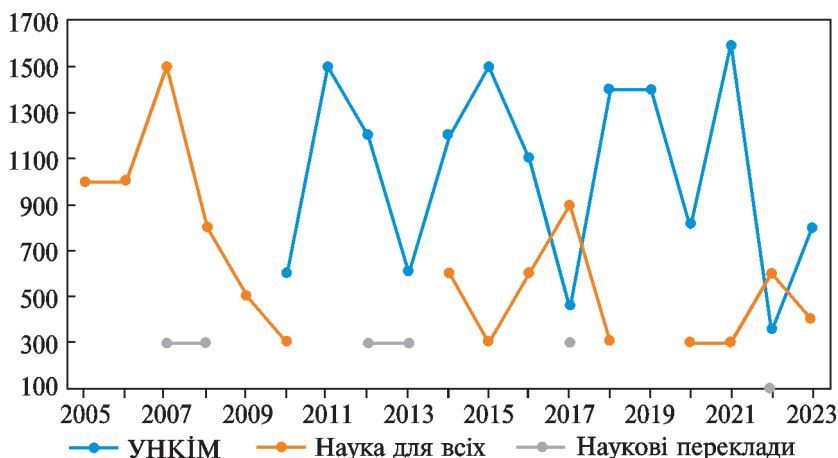

Рис. 2. Тиражі монографій із проектів «Наукові переклади», «Наука для всіх» і «Українська наукова книга іноземною мовою», кількість примірників

Кількісні показники наведено на рис. 1 та 2. Сукупний тираж цих книг склав 1600 примірників: 100 примірників останньої, виданої 2022 р., та по 300 примірників усіх решта. У сукупному накладі 4,06 % припало на обов'язкову розсилку (65 примірників), до НБУВ надіслано 142 примірники (8,88 %), до ЛННБ — 24 (1,5 %). До бібліотек 27 закладів вищої освіти (ЗВО) передано 214 примірників книг (13,38 %). Найбільше книг отримали Київський національний університет імені Тараса Шевченка (38 примірників), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» і Львівський національний університет імені Івана Франка (по 20), Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (19) (табл. 1).

Таблиця 1. Надходження монографій із проєктів «Наукові переклади», «Наука для всіх» і «Українська наукова книга іноземною мовою» (УНКІМ) до деяких закладів вищої освіти

Номер з/п	ЗВО	Наукові переклади		Наука для всіх		УНКІМ		Разом, прим.
		прим.	назви	прим.	назви	прим.	назви	
1	Бердянський державний педагогічний університет			9	2			9
2	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»			2	1			2
3	Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова					2	1	2
4	Вінницький національний технічний університет					2	1	2
5	Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. В. Лазаряна					4	2	4
6	Дніпродзержинський державний технічний університет			3	1			3
7	Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара	11	4	34	14	84	44	129
8	Донбаський національний технічний університет	3	2					3
9	Донецький національний технічний університет					34	20	34
10	Донецький національний університет ім. Василя Стуса	3	2	20	9	56	30	79
11	Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка			6	2	2	1	8
12	Житомирський державний університет імені Івана Франка			16	4			16
13	Запорізький національний університет			13	4	5	3	18
14	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу			4	1			4

Номер з/п	ЗВО	Наукові переклади		Наука для всіх		УНКІМ		Разом, прим.
		прим.	назви	прим.	назви	прим.	назви	
15	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка			15	6	7	5	22
16	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	1	1	9	3	3	3	13
17	Київський національний лінгвістичний університет	4	2	9	3	10	4	23
18	Київський національний університет будівництва і архітектури					10	3	10
19	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	38	6	118	27	193	58	349
20	Київський університет ім. Бориса Грінченка	4	2	20	6	7	5	31
21	Кіровоградський національний технічний університет					2	1	2
22	Криворізький державний педагогічний університет					2	1	2
23	Криворізький національний університет			6	3	15	7	21
24	Криворізький державний технічний університет			6	2			6
25	Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка					2	1	2
26	Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького					2	1	2
27	Львівський національний університет імені Івана Франка	20	4	54	16	123	47	197
28	Національна академія природоохоронного та курортного будівництва					10	3	10

Номер з/п	ЗВО	Наукові переклади		Наука для всіх		УНКІМ		Разом, прим.
		прим.	назви	прим.	назви	прим.	назви	
29	Національна металургійна академія України			2	2	5	3	7
30	Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого					4	2	4
31	Національний авіаційний університет	4	1	1	1	28	17	33
32	Національний аграрний університет	5	1					5
33	Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	4	1			2	1	6
34	Національний гірничий університет			7	2	3	2	10
35	Національний медичний університет імені О.О. Богомольця	5	1	17	3	12	2	34
36	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	4	2	24	7	6	4	34
37	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»			16	7	46	22	62
38	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	12	2	20	5	127	40	159
39	Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського»	20	2	59	15	186	57	265
40	Національний університет «Кієво-Могилянська академія»	4	2	31	9	23	9	58
41	Національний університет «Запорізька політехніка»	2	1	13	6	71	37	86
42	Національний університет «Львівська політехніка»	10	2	33	10	143	50	186

Номер з/п	ЗВО	Наукові переклади		Наука для всіх		УНКІМ		Разом, прим.
		прим.	назви	прим.	назви	прим.	назви	
43	Національний університет «Одеська політехніка»	7	2	15	7	95	45	117
44	Національний університет «Острозька академія»	4	2	17	6	21	9	42
45	Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка			2	1			2
46	Національний університет біоресурсів і природокористування України			20	6	20	9	40
47	Національний університет водного господарства та природокористування					3	2	3
48	Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова					2	1	2
49	Національний університет харчових технологій					3	2	3
50	Національний університет цивільного захисту України					1	1	1
51	Національний фармацевтичний університет					2	1	2
52	Одеський державний екологічний університет					2	1	2
53	Одеський національний економічний університет					1	1	1
54	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	13	3	38	15	98	46	149
55	Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди			7	2			7
56	Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка			9	3	2	1	11

Номер з/п	ЗВО	Наукові переклади		Наука для всіх		УНКІМ		Разом, прим.
		прим.	назви	прим.	назви	прим.	назви	
57	Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка					2	1	2
58	Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника			11	4	15	6	26
59	Рівненський державний гуманітарний університет					2	1	2
60	Севастопольський національний технічний університет	5	2			9	4	14
61	Севастопольський національний університет ядерної енергії і промисловості			2	1	3	1	5
62	Сумський державний університет			2	1			2
63	Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки					8	5	8
64	Східноукраїнський національний університет імені В. Даля					6	2	6
65	Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського	7	2	5	2	25	10	37
66	Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка			2	1			2
67	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя			8	4	15	6	23
68	Ужгородський національний університет	2	1	31	13	35	19	68
69	Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця					1	1	1

Номер з/п	ЗВО	Наукові переклади		Наука для всіх		УНКІМ		Разом, прим.
		прим.	назви	прим.	назви	прим.	назви	
70	Харківський національний медичний університет					1	1	1
71	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	19	3	50	12	131	47	200
72	Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба					2	1	2
73	Хмельницький національний університет			6	2	2	1	8
74	Черкаський державний технологічний університет	1	1	1	1	50	33	52
75	Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького			9	3			9
76	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	2	1	29	13	27	15	58
77	Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка			7	2	2	1	9

Ще п'ять бібліотек і 23 ЗВО отримали від 1 до 13 примірників книг із проекту «Наукові переклади».

Єдиний науково-популярний загальноакадемічний *проект «Наука для всіх»* — книжкова серія, де актуальні питання сучасної науки викладені таким чином, щоб сприйняття інформації не потребувало фахової підготовки. Книги орієнтовані на старших школярів, студентів, аспірантів, можуть зацікавити будь-якого читача [6, 7]. Започаткований 2004 р. проект нині нараховує 27 назв видань, випущених сукупним тиражем 9 400 примірників. Книги виходили протягом 2005—2010, 2014—2018, 2020—2023 рр. (див. рис. 1 та 2). Дев'ять книг із проекту випущено тиражем по 500 примірників, що початково був визначений необхідним, одна книга 2008 р. і всі чергові від 2010 до 2021 рр. включно виходили тиражем по 300 примірників, а 2022 р. Науково-видавнича рада НАН України ухвалила рішення про скорочення тиражів до 200 примірників.

Це рішення було зумовлене не тільки повномасштабною російською збройною агресією та погіршенням умов виготовлення і поширення на-

укової літератури, а й тим, що Видавничий дім «Академперіодика» Національної академії наук України за сприяння Науково-видавничої ради НАН України ще 2021 р., до XV Фестивалю науки в Україні та з нагоди Дня працівників видавництв, поліграфії і книгорозповсюдження, почав відкривати онлайнвий доступ до повних текстів книг із проєкту «Наука для всіх» [7, 8], викладаючи по одній книзі на тиждень. Ця акція, висвітлена на веб-ресурсі НВР НАН України та на порталі Академії, не пройшла непоміченою, що засвідчено істотним зростанням відвідування сайту ВД «Академперіодика» і кількості скачаних із нього файлів [9]. Зрештою це спонукало ВД «Академперіодика» здійснити трансфер домену вебресурсу до нового хостинг-провайдера і перейти на *CMS WordPress*, завдяки чому підвищено зручність користування системою, рівень інформаційної безпеки і стабільність роботи, а також адаптивність ресурсу для мобільних пристроїв [9]. Також усі видання забезпечені цифровими ідентифікаторами *DOI* і мають власні сторінки на вебресурсі ВД «Академперіодика» НАН України англійською та українською мовами, оформлені відповідно до вимог *CrossRef* (https://akademperiodyka.org.ua/uk/category/books/science_for_all/). Тобто метадані та переліки цитованих джерел виданих книг доступні світовій науковій спільноті через цей харвестер.

Участь відділень НАН України у проєкті є нерівномірною. По чотирі книги представлені відділеннями фізико-технічних проблем матеріалознавства; фізики і астрономії; загальної біології. Серед них — трилогія В.І. Лавріненка, працівника Інституту надтвердих матеріалів ім. В.Н. Бакуля НАН України, про історію й майбутнє надтвердих матеріалів у світі, а також про новітні напрацювання науковців названого інституту в цій царині [10]. По три книги надали до проєкту Відділення наук про Землю; хімії; історії, філософії та права, по дві — відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології; літератури, мови та мистецтвознавства; по одній — Відділення фізико-технічних проблем енергетики й установи при Президії НАН України.

Загальний тираж «Науки для всіх» склав 9400 примірників, з яких надіслано як обов'язкові 383 (4,07 %), до НБУВ — 611 (6,50 %), до ЛННБ — 129 (1,37 %).

Оскільки книги є науково-популярними, то розподіл їхніх тиражів відбувався дещо інакше, ніж наукової літератури. Наприклад, постійним одержувачем книг із цього проєкту стала Державна бібліотека України для юнацтва (302 примірники), отримували видання Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (26), обласні бібліотеки (156), Міністерство освіти і науки України (68), деякі заклади середньої освіти (загалом 23 примірники).

До бібліотек 48 ЗВО надіслано 838 примірників (8,91 %). Найбільше отримали Київський національний університет імені Тараса Шевченка

(118 примірників), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (59), Львівський національний університет імені Івана Франка (54) і Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (50) (див. табл. 1).

Найбільш представницьким з досліджених тут проєктів є «Українська наукова книга іноземною мовою» (УНКІМ). Цей проєкт 2009 р. було виокремлено із загальноакадемічного проєкту «Наукова книга» одночасно з проєктом «Наукова книга. Молоді вчені». Тому від 2010 р. видання, підготовлені працівниками НАН України англійською мовою, виходять у межах спеціального проєкту, виконання якого доручено ВД «Академперіодика» НАН України. Нині для всіх видань проєкту забезпечено повний видавничий цикл: редагування текстів, художньо-технічне оформлення, підготовка ілюстративного матеріалу, виготовлення оригінал-макета. Усі видання цього проєкту так само, як і книги з «Наука для всіх», забезпечені цифровими ідентифікаторами DOI і мають власні сторінки на вебресурсі ВД «Академперіодика» НАН України. До того ж, вони доступні на спеціалізованому вебресурсі НАН України для представлення інформації про книги Академії винятково англійською мовою (<https://books-nasu.org.ua/>).

Початково (2010—2015) тираж кожної книги становив 300 примірників, від 2016 р. деякі видання на прохання відділень НАН України стали скорочувати тиражі до 250, 200 і 150 примірників. А в березні 2022 р. Науково-видавнича рада НАН України ухвалила рішення про скорочення тиражів книг за цим проєктом до 100 примірників з метою забезпечення потреб бібліотек і ЗВО з одночасним наданням відкритого доступу до них також на вебресурсі ВД «Академперіодика» НАН України і, за бажанням авторів, на їхніх власних сторінках у наукових соцмережах або ресурсах наукових установ, з якими вони афілійовані. Також у межах проєкту можливим є виготовлення комбінованого тиражу: частково поліграфічно, частково — на USB-флешнакопичувачах (так видано нині три книги, представлені Відділенням економіки НАН України). Кожен USB-флешнакопичувач має художнє оформлення відповідно до оформлення друкованого видання.

Випуск видань із цього проєкту по роках (кількість назв і сукупний тираж) характеризують рис. 1 та 2, розподіл за відділеннями — рис. 3. Найбільше видань, 18,75 % (12 із 64), припадають на Відділення фізики і астрономії НАН України, більше п'яти назв — на відділення фізико-технічних проблем енергетики (9), фізико-технічних проблем матеріалознавства, хімії (по 7), математики (6). Решта відділень і установи при Президії НАН України подали до проєкту від 5 до 1 книги. Отже, у проєкті представлені, хоч і не дуже рівномірно, всі сфери знання, в яких працюють фахівці Академії.

За час роботи проєкту (2010—2023 роки включно) загалом видано 64 назви книг сукупним тиражем 14 500 примірників. З них 830 книг (5,72 %) розіслано як обов'язкові примірники, 774 (5,34 %) отримала НБУВ,

Рис. 3. Розподіл монографій із проєкту «Українська наукова книга іноземною мовою» (2010—2023) по відділеннях НАН України, кількість назв

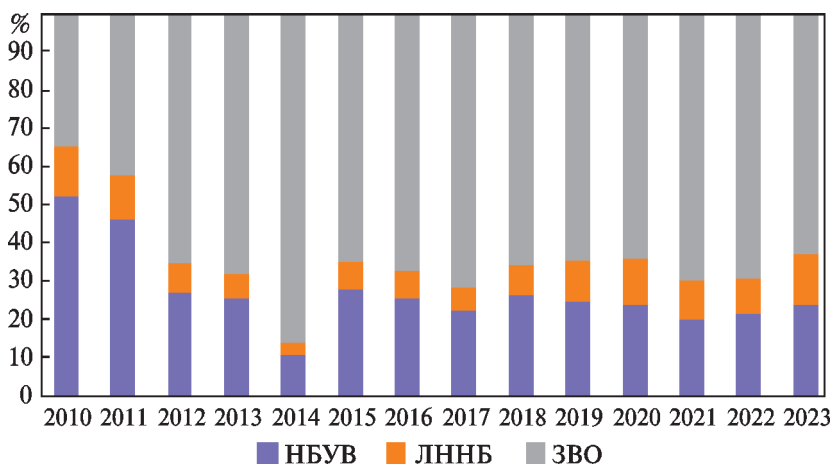

Рис. 4. Надходження тиражів монографій із проєкту «Українська наукова книга іноземною мовою» до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника і закладів вищої освіти (2010—2023), %

262 (1,81 %) — ЛННБ. До 64 ЗВО надіслано 1817 книг (12,53 %). Цей розподіл по роках ілюструє рис. 4. Найбільше видань з останніх отримали Київський національний університет імені Тараса Шевченка (193 примірники), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (186), Національний університет «Львівська політехніка» (143), Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна (131), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (127) і Львівський національний університет імені Івана Франка (123) (див. табл. 1).

Наукова новизна. Фахову підготовку, випуск і поширення наукових книг із загальноакадемічних проєктів відповідно до рішень Президії НАН України понад 20 років здійснюють ВД «Академперіодика» НАН України і ДП «НВП "Видавництво «Наукова думка» НАН України"». Дослідження розподілу по бібліотеках України, зокрема закладів вищої освіти, тиражів наукових книг, випущених у межах проєктів «Наукові переклади», «Наука для всіх» і «Українська наукова книга іноземною мовою», виконано вперше.

Висновки. Стаття є другою частиною дослідження щодо ролі Національної академії наук України в поповненні фондів бібліотек держави протягом останніх 20 років. Перша частина була присвячена кількісній характеристиці виконання й поширення видань за проєктами «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені» [1]. У цьому тексті розглянуто аналогічні параметри ще трьох проєктів, не таких масштабних: «Наукові переклади», «Наука для всіх» і «Українська наукова книга іноземною мовою».

Ці проєкти мають певну специфіку наповнення й функціонують упродовж різного часу: проєкт «Наукові переклади» (перша книга вийшла 2007 р.) спрямований на випуск книг, які раніше не були видані українською і можуть становити значний інтерес для вітчизняної наукової спільноти, а також сприяти розвитку сучасної наукової термінології в Україні; проєкт «Наука для всіх» (2005) заснований для випуску українською мовою видань з актуальних питань найрізноманітніших царин науки для широкої читацької аудиторії, що не має фахової підготовки; проєкт «Українська наукова книга іноземною мовою» (2010) започаткований для оприлюднення іноземними мовами результатів наукової праці фахівців НАН України. Донині книги виходили винятково англійською.

Усі рукописи після фахового рецензування мають дві або три схвальні рецензії та рекомендовані до друку вченими радами відповідних установ, рішення яких підтримані відділеннями наук НАН України.

Загалом за цими проєктами випущено 97 назв видань сукупним тиражем 25 500 примірників. Розподіл за проєктами нерівномірний: «Наукові переклади» — 6 назв, 1600 примірників, «Наука для всіх» — 27 і 9400, «Українська наукова книга іноземною мовою» — 64 і 14 500 відповідно.

Як обов'язкові розіслано 1278 примірників книг (5,01 %), а найбільші отримувачі серед бібліотек — Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського і Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника отримали разом 1942 примірники (7,62 %).

Окрім них книги отримували органи виконавчої влади, заклади середньої і вищої освіти, бібліотеки наукових установ НАН України та іншого відомчого підпорядкування, обласні й спеціалізовані бібліотеки країни.

Зокрема, у переліку отримувачів видань налічуємо 77 закладів вищої освіти. Найбільше видань отримали Київський національний університет імені Тараса Шевченка (349 примірників), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (265), Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (200), Львівський національний університет імені Івана Франка (197), Національний університет «Львівська політехніка» (186), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (159), Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (149), Національний університет «Одеська політехніка» (117).

Викладене дає підстави стверджувати, що роль Національної академії наук України та її видавництва у поповненні фондів різноманітних бібліотек нашої держави є значною. Із виготовлених за п'ятьма загальноакадемічними проєктами, які представляють напрям «наукові видання», від 2001 р. до різних бібліотек, без урахування бібліотек наукових установ НАН України, надійшло 48,5 тис. примірників. Сукупний тираж на сьогодні становить 194,6 тис. примірників.

Особливого значення діяльність НАН України з поширення наукової і науково-популярної літератури набуває нині внаслідок перспективи запровадження європейських норм здійснення контролю за наданням видавництвами обов'язкових примірників: у середині 2023 р. Міністерство культури та інформаційної політики запропонувало врахувати рекомендації Варшавської конвенції «Законодавство в світі книги» (1996) і зменшити кількість обов'язкових примірників видань до трьох [11]. Ці заходи передбачено й одним з пунктів операційного плану, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 № 190-р «Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія"». Невдовзі Держкомтелерадіо України повідомив, що за результатами консультацій із громадською спільнотою «Українська асоціація видавців і книгорозповсюджувачів» з наявних нині в переліку 27 одержувачів обов'язкового безоплатного примірника видань залишаться три — ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського і Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.

Вірогідно, з метою продовження поповнення фондів провідних ЗВО і деяких бібліотек країни Академії варто буде відповідно розширити переліки одержувачів наукових книг. Основою для такого рішення можуть стати результати нашого дослідження.

Підтвердити актуальність такого рішення і продовжити постачання бібліотек науковою літературою допомогли два вдалі заходи, що відбулися за благодійною ініціативою «Національна академія наук України — бібліотекам», започаткованою нещодавно Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. Першою 69 наукових

видань цього Інституту в ході презентації для відвідувачів отримала Ірпінська міська публічна бібліотека імені Максима Рильського [12], під час якої академік НАН України Ганна Скрипник зазначила, що в умовах російської збройної агресії проти України «актуалізувалося завдання змістового оновлення книгозбірень України, вилучення з їх книжкових фондів ідеологічно застарілих і неприйнятних з погляду українського сьогодення радянських видань, ...гостро постало питання про оновлення і поповнення книжкового бібліотечного фонду країни україністичними виданнями». І, оскільки до Інституту продовжують надходити клопотання бібліотек різних обласних центрів і університетів із проханнями передати книги для поповнення бібліотечних фондів, акція триватиме, а географія її розширюватиметься [13].

Отже, скорочення тиражів, що відбувається як у загальносвітовому тренді, так і внаслідок російської збройної агресії, спонукає ретельніше підходити не тільки до розподілу виготовлених книг для ефективного забезпечення потреб споживачів, а й до опанування видавцями можливостей надання їм відкритого безоплатного доступу до публікацій у мережі Інтернет. Викладені тут і в попередній публікації результати поширення видань НАН України по бібліотеках можуть стати підставою для оптимізації переліків розповсюдження видань, виготовлених у межах загальноакадемічних проєктів, давши змогу виділити найбільших протягом тривалого часу агрегаторів сучасної вітчизняної наукової літератури.

Дослідження виконано в межах НДР «Видавнича діяльність НАН України за умов змін у міжнародному виданні наукової літератури» ВД «Академперіодика» НАН України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радченко А.І., Вакаренко О.Г. Поповнення бібліотечних фондів України: роль загальноакадемічного проєкту «Наукова книга» // Рукописна та книжкова спадщина. 2023. Вип. 31. С. 227—253. <https://doi.org/10.15407/rksu.31.227>
2. Яцків Я.С., Вакаренко О.Г., Діденко Ю.В. Науково-видавнича діяльність НАН України в умовах російсько-української війни // Вісник НАН України. 2023. № 6. С. 100—105. <https://doi.org/10.15407/visn2023.06.100>
3. Вакаренко О.Г., Радченко А.І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України: 2002—2011 рр. Київ: Академперіодика, 2013. 143 с. URL: <https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/akadem2002-2011/>
4. Вакаренко О.Г. Проєкт «Наукові переклади» — вдалий дебют // Вісник НАН України. 2007. № 4. С. 51—52.
5. Бельдій А. За кулісами освітянської справи (рец. на кн.: Бланка Єржабкова. Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті «Україна» (1941—1944) у світлі німецьких документів : Пер. з нім. Київ: Наук. думка, 2008) // Вісник НАН України. 2008. № 10. С. 57—58.
6. Радченко А.І. Новини академічного книговидання // Світогляд. 2016. № 3. С. 78—79. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jskans/svitogliad/svit-2016-11-3/svitogliad-2016-3-16-radchenko.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).

7. Канищева В.М., Коваленко Н.М. Відтепер видання із загальноакадемічної серії «Наука для всіх» — у відкритому доступі // Наука та наукознавство. 2021. № 4 (114). С. 156—157. URL: https://sofs.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Naukoznavstvo_2021_No-4_Print-156-157.pdf (дата звернення: 07.07.2023).
8. Відкриваємо «Науку для всіх» // Видавничий дім «Академперіодика» НАН України: офіційний сайт. URL: <https://akademperiodyka.org.ua/uk новини/відкриваємо-науку-для-всіх/> (дата звернення: 07.07.2023).
9. Болкотун З.А., Жук О.М. Про зростання ролі вебресурсу Видавничого дому «Академперіодика» НАН України // Наука та наукознавство. 2023. № 4. С. 70—77. <https://doi.org/10.15407/sofs.2023.04.070>
10. Смірнов М., Коваленко Н. Алмази не лише для прикрас // Світогляд. 2023. № 3. С. 74—75. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2023-18-3/svit-3-2023-smirnov-26.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).
11. Держкомтелерадіо пропонує зменшити для видавців кількість обов'язкових безоплатних примірників видань // Державний комітет телебачення і радіомовлення: офіційний вебпортал. 20.07.2023. URL: <https://comin.gov.ua/news/derzhkomteleraadio-proponuie-zmenshyty-dlia-vydavtsiv-kilkist-oboviazkovykh-bezoplatnykh-prymirnykiv-vydan>
12. Науковці-гуманітарії Академії започаткували акцію передачі наукових видань державним бібліотекам // НАН України: офіційний сайт. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10446> (дата звернення: 28.08.2023).
13. Круглий стіл «Національна академія наук України — бібліотекам», присвячений 32-й річниці Незалежності України // НАН України: офіційний сайт. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10486>

Отримано 21 листопада 2023 р.

REFERENCES

1. Radchenko A.I., Vakarenko O.H. Popovnennia bibliotechnykh fondiv Ukrainy: rol zahalnoakademichnoho proiektu "Naukova knyha" [Enriching library collections in Ukraine: impact of "Scientific Book"]. *Manuscript and Book Heritage of Ukraine*. 2023. Iss. 31, pp. 227—253. <https://doi.org/10.15407/rksu.31.227> [In Ukrainian].
2. Yatskiv Ya.S., Vakarenko O.H., Didenko Yu.V. Naukovo-vydavnycha diialnist NAN Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Scientific and publishing activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]. 2023. No. 6, pp. 100—105. <https://doi.org/10.15407/visn2023.06.100> [In Ukrainian].
3. Vakarenko O.H., Radchenko A.I. Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: 2002—2011 rr. [Scientific and publishing activities of the National Academy of Sciences of Ukraine: 2002—2011]. Kyiv, 2013. 143 p. Retrieved from: <https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/akadem2002-2011/> [In Ukrainian].
4. Vakarenko O.H. Proekt "Naukovi pereklady" — vdalyi debiut. [The project "Scientific translations" — a successful debut]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]. 2023. No. 4, pp. 51—52. [In Ukrainian].
5. Beldii A. Za kulisamy osvitianskoi spravy (rets. na kn.: Blanka Yerzhabkova. Shkilna sprava ta shkilna polityka v reikhskomisariati "Ukraina" (1941—1944) u svitli nimetskykh dokumentiv : Per. z nim. Kyiv, 2008). [Behind the scenes of educational affairs (review of the book: Blanka Yerzhabkova. School affairs and school policy in the Reichs-

- kommissariat "Ukraine" (1941—1944) in the light of German documents: Translation from German. Kyiv, 2008)]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]. 2008. No. 10, pp. 57—58. [In Ukrainian].
6. Radchenko A.I. Novyny akademichnoho knyhovydannia [Academic publishing news]. *Svitohliad* [Worldview]. 2016. No. 3, pp. 78—79. Retrieved from: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2016-11-3/svitoglyad-2016-3-16-radchenko.pdf> (accessed on October 19, 2023). [In Ukrainian].
 7. Kanishcheva V.M., Kovalenko N.M. Vidteper vydannia iz zahalnoakademichnoi serii "Nauka dlia vsikh" — u vidkrytomu dostupi [From now on the editions of the general academic series "Science for All" are in open access]. *Nauka ta naukoznavstvo* [Science and Science Studies]. 2021. No. 4 (114), pp. 156—157. Retrieved from: https://sofs.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Naukoznavstvo_2021_No-4_Print-156-157.pdf (accessed on July 07, 2023). [In Ukrainian].
 8. Vidkryvaemo "Nauku dlia vsikh" [We open "Science for All"]. *Vydavnychi dim "Akademperiodyka" NAN Ukrainy: ofitsiyni sait* [Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine: official website]. Retrieved from: https://akademperiodyka.org.ua/uk_новини/відкриваємо-науку-для-всіх/ (accessed on October 19, 2023). [In Ukrainian].
 9. Bolkotun Z.A., Zhuk O.M. Pro zrostannia roli vebresursu Vydavnychoho domu "Akademperiodyka" NAN Ukrainy [On the growth of the importance of the web resource of the Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka ta naukoznavstvo* [Science and Science Studies]. 2023. No. 4, pp. 70—77. <https://doi.org/10.15407/sofs.2023.04.070> [In Ukrainian].
 10. Smirnov M., Kovalenko N. Almazy ne lyshe dlia prykras [Diamonds are not just for jewelry]. *Svitohliad* [Worldview]. 2023. No. 3, pp. 74—75. Retrieved from: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2023-18-3/svit-3-2023-smirnov-26.pdf> (accessed on October 19, 2023). [In Ukrainian].
 11. Derzhkomtelradio proponuie zmenshyty dlia vydavtsiv kilkist oboviazkovykh bezoplatnykh prymirnykiv vydan [State Committee for Television and Radio Broadcasting proposes to reduce the number of mandatory free copies of publications for publishers]. *Derzhavnyi komitet telebachennia i radiomovlennia: ofitsiyni vebportal* [State Committee for Television and Radio Broadcasting: official web portal]. July 20, 2023. Retrieved from: <https://comin.gov.ua/news/derzhkomtelradio-proponuie-zmenshyty-dlia-vidavtsiv-kilkist-oboviazkovykh-bezoplatnykh-prymirnykiv-vydan> [In Ukrainian].
 12. Naukovtsi-humanitarii Akademii zapochatkuvaly aktsiiu peredachi naukovykh vydan derzhavnym bibliotekam [Humanitarian scientists of the Academy started a campaign to transfer scientific publications to state libraries]. *Natsionalna Akademiia Nauk Ukrainy: ofitsiyni veb sait* [National Academy of Sciences of Ukraine: official website]. Retrieved from: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10446> (accessed on August 28, 2023) [In Ukrainian].
 13. Kruhlyi stil "Natsionalna Akademiia nauk Ukrainy — bibliotekam", prysviachenyi 32-i richnytsi Nezalezhnosti Ukrainy [The round table "National Academy of Sciences of Ukraine — to Libraries" dedicated to the 32nd anniversary of the Independence of Ukraine]. *Natsionalna Akademiia Nauk Ukrainy: ofitsiyni veb sait* [National Academy of Sciences of Ukraine: official website]. Retrieved from: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10486> [In Ukrainian].

Received on November 21, 2023

Anna Radchenko

Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: radchenko@nas.gov.ua

ORCID: 0000-0002-0276-6398

Olena Vakarenko

Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: vakarenko@nas.gov.ua

ORCID: 0000-0002-0495-5475

REPLENISHING OF LIBRARY FONDS OF UKRAINE WITH PUBLICATIONS FROM PROJECTS OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE: "UKRAINIAN SCIENTIFIC BOOKS IN FOREIGN LANGUAGES", "SCIENTIFIC TRANSLATIONS" AND "SCIENCE FOR ALL"

The purpose of the study is to evaluate and highlight the role of three book projects of the National Academy of Sciences of Ukraine: "Ukrainian scientific books in foreign languages", "Science for all" and "Scientific translations". These projects, as well as the two considered in our previous article ("Scientific book" and "Scientific book. Young scientists"), are carried out by the Academy with budget funds. For this reason, the published books are subject to free distribution, and they replenish the fonds of the libraries, thanks to the required sending out of a publications' control copy by publishing houses in particular. **Methodology.** The essential quantitative indicators of the projects' functioning were considered from the beginning of their work through the end of 2023. All the calculations given in the article were made on the basis of orders of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on the distribution of print runs and grouped by years, departments, and recipients of editions. **Scientific novelty.** The distribution peculiarities of books produced under the titled three academic projects were studied quantitatively for the first time. This study made it possible to estimate the contribution of projects to the state library fonds replenishment. **Conclusions.** Over 2005—2023, according to the analyzed projects, 97 publication names were published, which total print run was 25,500 copies. 5.01% of them were sent as control copies, 7.22% were received by the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine and Vasyl Stefanyk National Scientific Library, and 13.24% — by institutions of higher education. Among the latter, the primary recipients are the Taras Shevchenko National University of Kyiv and National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", but depending on the project, supplies to other libraries ("Science for all") and other institutions of higher education ("Ukrainian scientific books in foreign languages") obtain a significant value. Considering this, the significant role of the National Academy of Sciences of Ukraine in the intentional replenishment of library fonds of our country with high-quality modern scientific and popular science literature becomes obvious. Such activity becomes especially important due to the reduction of the list of required copies, which is proposed to be introduced at the legislative level starting in 2024.

Key words: publishing production, National Academy of Sciences of Ukraine, "Ukrainian scientific books in foreign languages" project, "Scientific translations" project, "Science for all" project, circulation, library fonds.

<https://doi.org/10.15407/rksu.34.178>

УДК 821.161.2Шев.09"193":[930.253:027.54(477-25)]

Оксана Вербіцька, кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник Інституту архівознавства,
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
E-mail: xenaver@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1459-954X

ВІДЗНАЧЕННЯ В АКАДЕМІЇ НАУК УРСР 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Т.Г. ШЕВЧЕНКА: ІСТОРИКО- ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Мета роботи. Стаття присвячена історичній реконструкції відзначення в березні 1939 р. в АН УРСР 125-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка та висвітленню перебігу проведення цього ювілею. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні наукових методів — історичного, джерелознавчого, хронологічного, а також конкретно-пошукового й евристичного (аналіз і систематизація джерел та літератури). Методологічна основа дослідження базується на принципах об'єктивності, історизму, системності, комплексності, що у своїй сукупності дозволяють розкрити проблему. **Наукова новизна** роботи полягає в залученні до аналізу малосліджених архівних джерел з історії шевченкознавчих студій в АН УРСР та публікацій у пресі цього періоду, наукові дані яких дозволяють висвітлити напрями підготовки до ювілею, форми участі в ньому академічних установ і окремих учених України, а також введенні до наукового обігу нової інформації архівних документів. **Висновки.** Інформація залучених до аналізу документів державних архівів — ЦДАГО України і ЦДАВО України (постанови директивних органів про відзначення ювілею Т.Г. Шевченка), джерельних ресурсів Архіву Президії НАН України (внутрішньо-академічні постанови, розпорядження, стенограми, звітні документи) та наукових матеріалів у комплексному аналізі репрезентує перебіг

Цитування: Вербіцька О. Відзначення в Академії наук УРСР 125-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка: історико-джерелознавчий аспект. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 3 (34). С. 178—188. <https://doi.org/10.15407/rksu.34.178>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)